

УЯВЛЕННЯ ПРО СЕКСУАЛЬНІ СТОСУНКИ ЯК ЧИННИК СЕКСУАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Цихоня В.С.

Стаття присвячена розгляду поняття сексуального здоров'я та його значення для повноцінного функціонування особистості, аналізу системи якостей, що означені як уявлення про сексуальні стосунки. Здійснено структурний аналіз цих уявлень, описано їх складові та розглянуто наслідки їх неадекватних виявів. Визначено основні напрями подальшого дослідження психологічних чинників, що призводять до порушень уявлень про сексуальні стосунки у жінок з розладами особистості.

Ключові слова: сексуальне здоров'я людини, уявлення про сексуальні стосунки, еротичні фантазії, сексуальна мотивація, ідеальний образ сексуального партнера.

Статья посвящена рассмотрению понятия сексуального здоровья и его актуальности для полноценного функционирования личности, анализу системы качеств, что обозначены представлениями про сексуальные отношения. Осуществлен структурный анализ данных представлений, описаны их составляющие и рассмотрены последствия их неадекватных проявлений. Определены основные направления дальнейшего исследования психологических факторов, связанных с нарушением представлений о сексуальных отношениях у женщин с расстройствами личности.

Ключевые слова: сексуальное здоровье человека, представления о сексуальных отношениях, эротические фантазии, сексуальная мотивация, идеальный образ сексуального партнера.

The article is devoted to the review of the modern scientific approaches to the problem to the women's representations about sexual relationship. There is made a structural analysis of these representations, described in details their components and examined the consequences of their inadequate displays. There are identified the main areas for further research of psychological factors associated with the violation of representations about sexuality of women with personality disorders.

Keywords: representations about sexual relationship, erotic fantasies, sexual motivation, the ideal image of an erotic partner, expectations of sex.

Мета даної публікації полягає в об'рунтуванні важливості вивчення уявлень про сексуальні стосунки жінки, а саме особливостей еротичних фантазій, переважаючих типів мотивації сексуальної поведінки та цінностей, що визначають вибір сексуального партнера задля підтримання та відновлення сексуального здоров'я.

Проблему дослідження становить виділення психологічних чинників, що зумовлюють неадекватні уявлення про сексуальні стосунки у

жінок з розладами особистості та визначення внеску кожного з них в формування цих уявлень, і таким чином впливають на сексуальне здоров'я в цілому. Вивчення даної проблеми дозволить виявити специфіку уявлень про сексуальні стосунки у жінок з розладами особистості.

Розв'язання даної проблеми є актуальним, адже аналіз та розуміння вказаної специфіки, оцінка внеску кожного з досліджуваних чинників, що її зумовлюють, надасть можливість корегувати надмірні очікування, неадекватні образи, девіантну поведінку, яка може бути наслідком формування даного комплексу уявлень.

Дослідження будь-яких порушень сексуальної сфери людини пов'язане з необхідністю чіткого усвідомлення та виокремлення критеріїв сексуального здоров'я людини. За визначенням С.С. Лібиха, сексуальне здоров'я – це комплекс соматичних, емоційних, інтелектуальних та соціальних аспектів існування людини, що позитивно збагачують особистість, підвищують її комунікабельність та здатність любити [10].

Сексуальна функція людини реалізує дві мети – прокреативну та рекреативну. Прокреативна мета статевої функції людини полягає в продовженні людського роду, тобто в здатності до народження дітей. Рекреативний бік статевої функції дозволяє зумовлює реалізацію специфічних сексуальних взаємостосунків, реалізацію почуття любові, реалізацію емоційного комплексу, пов'язаного з любов'ю.

Розкриття сутності поняття здоров'я передбачає аналіз трьох рівнів:

- біологічного;
- психологічного;
- соціального.

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, затвердженим у 2002 році, сексуальне здоров'я – це стан фізичного, психічного та соціального благополуччя, що пов'язане з сексуальністю. Для його забезпечення потрібний позитивний підхід, що демонструє повагу, а також можливість мати безпечний секс, що доставляє насолоду та є вільним від примусу, дискримінації та насилля; це не просто відсутність захворювань, фізичних вад або знесилення. Сексуальне здоров'я вимагає позитивного поважливого ставлення до сексуальності та статевих стосунків, а також наявність можливості безпечно вести інтимне життя, що дарує задоволення, вільну від примусу, дискримінації та насилля. Досягнення та підтримка сексуального здоров'я пов'язане із повагою, захистом та дотриманням сексуальних прав людини [12].

Сьогодні сексуальне здоров'я – це один з п'яти пріоритетних аспектів глобальної Стратегії ВООЗ в галузі репродуктивного здоров'я, яка була прийнята сесією Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я ВООЗ у 2004 році.

Поняття сексуального здоров'я тісно пов'язане з поняттям норми у сексології. На думку С.С. Лібіха, сексологія сьогодні знаходиться на зламі. До цього часу в літературі можна було знайти набір старих понять і про сексуальне здоров'я і про сексуальну норму, які починали формулюватися ще у 19 столітті. Ще на початку 20 століття сексуальне здоров'я вважалося лише одним з варіантів соматичного здоров'я. Тому акценти робилися виключно на фізичних проявах сексуального життя: здатності до ерекції, еякуляції, пролонгації сексуального акту, lubricації та іншого. Якщо статеві органи чоловіка та жінки були здорові, то їх вважали сексуально здоровими. Аспектом, що його зазначає автор, є частота сексуальних контактів, яка була чітко регламентованою, а отже малися визначені вимоги щодо сексуальної гігієни [10].

Зміни в уявленні про сексуальне здоров'я та норму можна пояснити низкою трансформацій, що відбуваються в суспільстві. Передусім це стосується змін традиційних гендерних стереотипів: стереотипи фемінності та маскулінності стають менш жорсткими. Відбуваються зміни в інституті шлюбу та сім'ї. Пом'якшується суспільна мораль, відбувається руйнування антисексуальних настанов у суспільстві. Простежуються значні зміни в соціалізації дітей та молоді [3].

На думку І.С. Кона, головною тенденцією сучасності у даній площині постає відмежування сексуальної поведінки від репродуктивної. Окрім зазначених вище змін, автор відмічає більш раннє сексуальне дозрівання, а відповідно і більш ранній початок сексуального життя серед підлітків, соціальне та моральне погодження дошлюбних сексуальних контактів, зростання інтересу до еротичних тем в культурі та побуті, зростання соціальної терпимості, визнання сексуальної задоволеності одним з факторів міцності стосунків [4].

В умовах таких соціальних трансформацій на зміну кількісному підходу щодо поняття сексуальної норми та параметрів сексуального здоров'я прийшли якісні параметри. Одним з їх прикладів є сексуальний потяг. Його функція забезпечується, з одного боку, глибинними структурами головного мозку, а з іншого – системою залоз внутрішньої секреції. Як відомо, статевий потяг може регулюватися і системою потреб та мотивів людини. Таким чином, сексуальний контакт можна розглядати як неспецифічну сексуальну потребу у змагання з іншою особою, для досягненні матеріальних благ, у кар'єрного зростання і тому подібне.

Важливим якісним показником сексуального здоров'я є сексуальна задоволеність. Тому наступним кроком в аналізі сексуального здоров'я є врахування психологічних та фізіологічних відмінностей між чоловіком та жінкою. У. Мастерс та В. Джонсон визначили дані

відмінності кривих статевого збудження для представників обох статей. Є підстави вважати, що для обох партнерів урахування даних нюансів надзвичайно важливе, оскільки воно може стати запорукою сексуальної гармонії [8].

Важко переоцінити значення сексуального здоров'я як чиннику особистісного розвитку. Б.Л. Лібіх зазначає, що "сексуальне здоров'я позитивно збагачує особистість" [10, с. 38]. Як відомо, особливості особистості закладаються в дитинстві та продовжують формуватися протягом усього життя людини. Значну роль в цьому процесі відіграє комунікативна здатність людини, яка може бути відрізнитися, зокрема відрізнитися кількістю зв'язків. Кохання та сексуальна діяльність підвищують комунікативну здатність людини, одночасно слід зазначити, що прямої залежності між цими параметрами зафіксовано не було. Останнє пов'язано з тим, що існують різні форми кохання та різні типи сексуальної активності. Ця активність може протікати в умовах обмеженого спілкування з людиною, яку кохають. Сексуально-здоровою особистістю наділена значущими змістовними якісними комунікативними зв'язками, міра якості яких обумовлена співвідношенням егоїстичних та альтруїстичних боків. Це два боки одного й того самого процесу, тому що реалізуючи альтруїстичну діяльність і доставляючи іншій людині задоволення, особистість задовольняє себе, підвищує свою самооцінку, отримує радість від альтруїстичної взаємодії, і таким чином, задовольняє свою егоїстичну потребу [10].

Аналіз змін у розумінні поняття сексуального здоров'я в поглядах різних вчених на різних етапах розвитку сексології та медицини загалом дозволяє зробити висновок про те, що у сучасній науці дане поняття є надзвичайно широким. З метою його конкретизації та уточнення В.В. Кришталь та Б.Л. Гульман здійснили виділили наступні системотвірні якості сексуального здоров'я:

- формування первинних та вторинних статевих ознак;
- наявність статевої самосвідомості, тобто здатність усвідомлювати себе представником певної статі, а також регулювати свою поведінку у відповідності з прийнятими в суспільстві морально-етичними нормами та вимогами;
- статево-рольова поведінка (поведінка, що дозволяє реалізуватися людині як представнику конкретної статі у взаємостосунках з іншими особами);
- психосексуальна орієнтація, тобто спрямованість сексуального потягу, що визначає вибір сексуального партнера та особливості сексуальної поведінки);
- сексуальні відчуття;

- сексуальні фантазії;
- кохання;
- наявність мотивів статевого акту;
- лібідо;
- лерекція, еяколяція;
- оргазм;
- статева конституція, що розуміє під собою кількісну характеристику стійкої здатності до здійсненню певної кількості завершених статевих контактів за конкретний проміжок часу;
- поінформованість в галузі психогігієни статевого життя;
- оцінка проявів сексуальності у себе та у партнера;
- психосексуальне задоволення [6].

Особливий інтерес у дослідженні уявлень про сексуальні стосунки у жінок становлять наступні якості сексуального здоров'я, а саме еротичні фантазії, мотиви сексуального акту та психосексуальна орієнтація, що передбачає вибір конкретного типу сексуального партнера.

Розглянемо дані якості більш докладно. Еротичні сни, мрії, фантазії – це невід'ємний аспект статевого життя людини. Еротичні фантазії не лише заповнюють дефіцит практичного сексуального життя, а й постійно його супроводжують [14]. Люди, що ведуть більш насичене та інтенсивне статеве життя, відрізняються більш інтенсивною еротичною уявою [7].

Еротична уява особистості набагато ширша та набагато яскравіша за реальну сексуальну поведінку, також вона, як правило, включає цілий ряд заборонених дій, що можуть викликати осуд.

Відмінність еротичної уяви та реальної сексуальної поведінки особистості може бути ознакою проблемного сексуального життя. Це означає, що людина не може, або не дозволяє собі реалізувати свій сексуальний сценарій, вона живе не за своїми правилами, відчуває себе невільною. В одних випадках це може бути результат загальної ригідності, установок, невміння впроваджувати зміни, фіксації на попередніх стадіях розвитку, нереалістичного рівня домагань. В інших випадках – конфлікт між еротичними уподобаннями особистості та соціально-культурними нормами, коли задоволення запитів індивіда може призвести до проблем з законом, суспільною мораллю [10].

Звернемось до розгляду ролі мотиваційного чинника в системі якостей сексуального здоров'я. Мотивація, будучи динамічним процесом, пов'язана зі всіма елементами поведінки: актуалізацією потреби, виникненням та формуванням мотиву, цілепокладанням, вибором шляхів досягнення цілей, прогнозуванням можливих результатів, прийняттям рішення, контролем та корекцією дій, аналізом наслідків. Ана-

логічною є і динаміка мотивації сексуальної поведінки, яка також виконує відображуючу, спонукальну, регулятивну та контролюючу функції [5].

Ідеальний образ майже ніколи не збігається з його реальним сексуальним партнером. В ідеальному образі завжди є елементи, або їх поєднання, що майже не зустрічаються або взагалі не існують в реальності. Повна відмінність внутрішнього ідеального образу від реального сексуального партнера може призвести до дисгармонійних відносин. Повна ж неможливість його втілення у реальність може призвести до неможливого розвитку нормальних гармонійних сексуальних відносин [1]. Цікавим в дослідженні образу ідеального сексуального партнера є система цінностей на яку орієнтується жінка.

Аналіз якостей сексуального здоров'я, що здійснений нами вище, дозволяє перейти до розкриття змісту головного робочого поняття, що використовується у даній статті – уявлення про сексуальні стосунки. Уявлення про сексуальні стосунки – це комплекс форм мисленнєвої активності людини, певною мірою, прогноз, очікування. Останні за своїм змістом та наповненням, можуть не співпадати з реальністю, внаслідок своєї викривленості. Вони фруструють особистість, що значною мірою відбивається на її подальшому сексуальному житті та в цілому сексуальному здоров'ї.

За чотирьохфакторною концепцією сексуального здоров'я, що була запропонована В.В. Кришталем, сексуальне здоров'я – це не лише відсутність будь-яких хворобливих змін в організмі людини, які можуть призводити до зниження сексуальної функції. Воно являє собою інтегральний комплекс взаємодіючих компонентів сексуальності:

- соціального;
- психологічного;
- соціально-психологічного;
- біологічного.

Автор даної концепції наполягає на тому, що багатомірність забезпечення та інтегративний характер сексуального здоров'я спонукають дослідників використовувати саме системний підхід задля вивчення порушень. Однак, ступінь ураження кожного з компонентів може бути різноманітною, що визначає його роль в енезисі розладів сексуального здоров'я людини. Ролі можуть бути різноманітні: причинна, посилююча, провокуюча, створення умов [5].

Соціальні фактори, а саме ставлення суспільства до сексуальності, міфи, звичаї, традиції, етнічні особливості, сексуальна освіта часто справляють значний вплив на формування сексуальної культури в цілому. Це явище можна назвати соціалізацією сексуальності [11].

Власне соціальні фактори впливають на всі прояви сексуальності: формування еротичних та сексуальних установок, специфічних для особистості переживань та смислів, уявлення особистості про жіночність або мужність, саме вони визначають привабливу модель привабливого сексуального об'єкта та сексуальну активність в цілому.

Поняття сексуальної культури за В.В. Кришталем визначає не лише сексуальну поінформованість в питаннях психогігієни статевого життя, вибору адекватних поз та форм сексуальних контактів, уміння керувати сексуальними реакціями. До того ж дане поняття передбачає і наявність еротичної та психологічної єдності, чуйності, довіри, надійності, вдосконаленні в коханні, взаємне задоволення емоційних та сексуальних потреб відповідно до норм моралі [5].

Соціальні фактори можуть формувати низьку сексуальну культуру особистості, недостатню поінформованість, страх перед протилежною статтю, відхилення у психосексуальному розвитку.

3. Старович описує кілька типів сексуальних культур, а саме, до гармонічних типів прийнято відносити "аполонівський" тип сексуальної культури. Він характеризується легкістю ставлення до оголеного тіла та до сексу в цілому. Для такого типу культури є характерним радісне ставлення до життя та до стосунків, гармонія між тілом та духом. Для даного типу культури є характерною повна відсутність комплексів. Подібний до "аполонівського" типу культури є містична сексуальна культура, що є поширеною на Сході, основні ідеї її втілені в трактаті Камасутра [13].

До дисгармонійних варіантів сексуальних культур відносять: ліберальний тип, що терпимо ставиться до сексуальних норм та звичаїв, однак в ньому домінують тенденції мертвенності, посвяти; невротичний тип, що супроводжується наявністю страху та відчуття загрози перед протилежною статтю; примітивний тип для якого характерні відсутність етико – естетичних мотивів сексуальній поведінці, геніальний тип сексуальної мотивації; патріархальний тип сексуальної культури, що побудований на подвійних стандартах – можливості мати подвійні статеві зв'язки лише для чоловіків.

Типи, що об'єднані у девіантний варіант характеризуються вседозволеністю, прийняттям всіх форм сексуальної активності: гомосексуальних зв'язків, групового сексу, різних девіацій, зміну партнерів, що трактуються як засади задоволення (оргастичний тип), гіпертрофованою оцінкою маскуліної поведінки (гіперрольовий тип).

До лояльних та гармонійних поглядів на сексуальні стосунки вчені додають ще і асексуальний варіант сексуальної культури. До нього відносяться репресивний тип, що спрямований на забороні та запереченні

ченні сексу у всіх його проявах, та пуританський тип, що заперечує усі сексуальні задоволення [5].

Цікавим в рамках дослідження порушення уявлень про сексуальні стосунки у жінок з розладами особистості є дослідження психологічних факторів. Загалом психологічні аспекти сексуальності загалом вивчені достатньо широко. Такі дослідження проводяться в різних галузях психології: віковій, диференційній, соціальній.

Аналіз психологічних факторів є на нашу думку невід'ємним без аналізу людини як суб'єкта сексуальних стосунків, особистості. За визначенням Т. М. Тітаренко, особистість – цілісність, що самовизначається, вона складається зі ставлень до зовнішнього світу, інших людей та самої себе. Розвиток особистості є способом її існування [9]. Тому особистісні особливості, психологічні чинники зумовлюють велику кількість процесів та їх форм, що відбуваються в житті людини.

Якщо розглядати характеристики особистості, що можуть бути пов'язані із сексуальністю загалом, то їх варто розподілити на пізнавальні процеси, емоційно-вольові якості, активність та спрямованість особистості, що проявляється в спілкуванні та діяльності та індивідуально-психологічні особливості – риси характеру, темперамент, здібності, що в своєму поєднанні визначають неповторність кожної особистості. Власне психологічне забезпечення сексуального здоров'я людини визначається роллю індивідуально-особистісних особливостей особистості в розвитку та проявах сексуальності та психічних процесів. Останнє є додатковим аргументом на користь значущості вивчення даних, особливо в контексті дослідження порушень уявлення про сексуальні стосунки у жінок з розладами особистості. Нагадаємо, що уявлення про даного роду стосунки відносяться до інтегральних критеріїв сексуального здоров'я в системній концепції.

Порівняльний аналіз комунікативних та емоційних якостей представників протилежної статі свідчить про те, що жінки схильніші до піклувальної діяльності, і менш схильні до перетворюючої та конструктивної. Вони краще пристосовуються до обставин, конформніші, самозакоханіші та вразливіші, чутливіші до критики, мають підвищений інтерес до своєї зовнішності [2].

Соціально-психологічний компонент сексуального здоров'я обумовлений парним характером сексуальної функції, що зумовлює формування малої соціальної групи, тобто сім'ї або пари партнерів, а також прийнятої ними диференціації ролей, стереотипів маскуліності та жіночності.

Біологічне забезпечення сексуальності детерміноване генетичними, анатомо-фізіологічними факторами та процесами. Автор аналізованої теорії чотирьох факторної концепції сексуального здоров'я заз-

начас, що це особливості є генетично запрограмованими, вони передаються у спадок. Воно формується під час пренатального та постнатального розвитку особи, залежить від правильного функціонування кори головного мозку, підкоркових утворень, спинного мозку, периферичних нервів та рецепторів, стану ендокринної системи, правильного функціонування статевих органів [5].

Висновки:

Проблема дослідження психологічних чинників порушення уявлення про сексуальні стосунки у жінок з розладами особистості є актуальною. Виділення вказаних чинників та визначення внеску кожного з них в формування уявлень про сексуальні стосунки дозволяють встановити причини низької якості сексуального життя та сексуального здоров'я у жінок даної групи.

Науково значущим є визначення психологічних чинників порушення уявлень про сексуальні стосунки у жінок з розладами особистості. Можна припустити, що неадекватність уявлень про сексуальні стосунки у жінок з розладами особистості, може бути причинами сексуальних дисфункцій, девіантної поведінки, низького рівня сексуальної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ворник Б.М. Сексология для всех / Б.М. Ворник. – К., 1995. – 260 с.
2. Діденко С.В. Психология сексуальности та сексуальных стосунків: Навчальний посібник / С.В. Діденко. – К.: Арістей, 2003. – 312 с.
3. Доморацкий В.А. Медицинская сексология и психотерапия сексуальных расстройств / В.А. Доморацкий. – М.: Академический Проект; Культура, 2009. – 470 с.
4. Кон И.С. Введение в сексологию / И.С. Кон. – М.: Медицина, 1988. – 320 с.
5. Кришталь В.В. Сексология. Учебное пособие / В.В. Кришталь, С.Р. Григорян. – М.: ПЕР СЭ, 2002. – 879 с.
6. Кришталь В. В. Сексология. Т. II. Клиническая сексология / В.В. Кришталь, Б.Л. Гульман. – Харьков: Акад. сексол. исслед.- 1997.- 272 с.
7. Крукс Р. Сексуальность / Крукс Р., Баур К.. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2005. – 480 с.
8. Мастерс У. Основы сексологии / Мастерс У., Джонсон В., Коллодни Р. – М.: Прогресс, 1998. – 366 с.
9. Психология личности. Словарь-справочник [Горностай П.П., Титаренко Т.М., Васьковская С.В., Грабская И.А., Лепихова Л.А.,

Повякель Н.И., Чепелева Н.В.]; под ред. П.П. Горностай, Т.М. Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 318 с.

10. Руководство по сексологии [Либих С.С., Петров В.В., Екимов М.В., Федорова А.И., Лявшина Г.Х., Козловская Л.И., Магнутова И.Ю., Иванов В.Б., Полонская И.Б., Пузырева Е.А., Денисов М.Ф., Безверхняя Н.С.]; под ред. С.С. Либиха. – СПб: Питер, 2001. – 480 с.

11. Свиридова В.В. Роль социальных факторов в сексуальной дезадаптации женщин с гинекологическими заболеваниями / В.В. Свиридова // Сексология и сексопатология. – 2009. – №2. – с.48.

12. Сексуальное здоровье [Электронный ресурс] / Официальный сайт Всемирной организации охраны здравоохранения. – режим доступа до джерела : http://www.who.int/topics/sexual_health/ru/

13. Старович З. Секс в культурах мира / З. Старович. – Москва: Мысль, 1991. – 225 с.

14. Фрейд З. Очерки по психологии сексуальности / Фрейд З. пер. с нем. С.К. Любашов – Минск: БелСЭ, 1990. – 166 с.

УДК 316.6:001

ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Яремчук В.В.

Стаття присвячена висвітленню проблеми феномену соціального сирітства. Проаналізовано зовнішні і внутрішні чинники появи феномену соціального сирітства в Україні та висвітлено причини залишення дітей без батьківського піклування.

Ключові слова: сирітство, соціальне сирітство, соціальний сирота, сім'я, виховання, соціально-психологічні чинники.

Статья освещает проблемы феномена социального сиротства. Проанализированы внешние и внутренние факторы появления феномена социального сиротства в Украине и освещены причины оставления детей без родительской опеки.

Ключевые слова: сиротство, социальное сиротство, социальный сирота, семья, воспитание, социально-психологические факторы.

The article is devoted to elucidation of the problem of phenomenon of social orphanage. We have analyzed external and internal causes of emerging of the phenomenon of social orphanage in Ukraine and explained the reasons of leaving children without parental care.

Key words: orphanage, social orphanage, social orphan, family, education, social-psychological causes